

2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.

3. Про дію міжнародних договорів на території України : закон України від 10.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137.

4. Про міжнародні договори України : закон України від 29.06.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

5. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.zakon.rada.gov.ua].

6. Даниленко Г. М. Применение международного права во внутренней правовой системе России: практика Конституционного суда / Г. М. Даниленко // Государство и право. – 1995. – № 11. – С. 115.

7. Кресін О. В. Проблеми гармонізації законодавства України і країн Європи у сфері підприємницької діяльності: (міжнар. круглий стіл) / О. В. Кресін // Правова держава: щоріч. наук. праць.– К., 2002. – Вип. 13. – С. 555–556.

СУДОВА ПРАКТИКА ТА СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА

Слотвінська Н.Д.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Зростаюче значення судової влади в Україні актуалізує дослідження судової практики, зокрема й питань про судовий прецедент, у системі джерел права України. Саме діяльність незалежної судової влади має особливе значення для забезпечення реальної дії принципу верховенства права та забезпечення кожній особі права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді.

У термінологічному аспекті проблема ролі судової практики в системі джерел права розкривається через визначення фундаментальних понять «судова практика» та «джерело права». Приведені визначення понять судової практики та джерела права дозволяють дослідити і встановити роль судової практики в системі джерел права, інакше кажучи, з'ясувати шляхи проникнення нових правоположень, вироблених

судами, в різноманітні джерела права, які існують у національній правовій системі.

Визначення ролі судової практики в системі джерел права залежить, насамперед, від типу праворозуміння, що притаманне тій чи іншій правовій системі; форми держави та політичного режиму, встановленого в ній; традиційного ставлення до суду в суспільстві у тій чи іншій правовій системі.

Судова практика у країнах «писаного права» грає зазвичай другорядну роль: не конкретні казуси, а закони мають юридичну силу. Судові рішення не розглядаються як фіксація норм права, оскільки, незалежно від судової практики, тут вже склалося цілком самодостатнє право.

Традиційне уявлення, що виключними джерелами права в романо-германській правовій сім'ї (зокрема в національній правовій системі) є нормативно-правовий акт та нормативний договір (інколи правовий звичай), потребує переосмислення. На сьогодні існують вагомі та актуальні історичні й теоретичні передумови – відхід від юридичного позитивізму і повернення домінування природно-правових концепцій; розширене праворозуміння; потреби у єдності і однаковості застосування законодавства; відновлення поваги до принципу верховенства права; активні сучасні процеси конвергенції - для нового дослідження питання щодо визначення ролі й місця судової практики в системі джерел права країн континентального права, зокрема України, яка позиціонує себе як правова та соціальна держава.

В англосаксонській правовій сім'ї основним джерелом права є судовий прецедент. У країнах англо-американської правової системи для визначення нормативного значення актів судової влади вживається правова конструкція «судовий прецедент», а не «судова практика». Отже, головним джерелом загального права є судова практика. Визнання судового прецеденту джерелом права означає, що судові органи здійснюють не тільки юрисдикційну функцію (вирішення конфліктів на основі права), а й правотворчу.

Специфічні результати судової практики виражаються в нових правових положеннях, які виробляються судами при розгляді конкретних

справ або узагальненні їх результатів. Існування зазначених результатів судової діяльності є ключовою ознакою судової практики, яка включається автором у визначення останньої. Правові положення, вироблені судовою практикою, зводяться до: усунення прогалин у праві; прецеденту тлумачення; судового прецеденту (декларативного та креативного).

Правові положення як специфічні результати судової практики формуються внаслідок прояву суддівського розсуду. Суддівський розсуд проявляється в діяльності судів у різних формах: створення нової норми права; застосування аналогії права і аналогії закону; конкретизація норми права як шляхом тлумачення, так і шляхом застосування альтернативної норми; застосування факультативної норми права. Під цими категоріями в юридичній літературі надані зразки прояву суддівського розсуду, внаслідок чого судова практика виробляє специфічний продукт – правового положення.

Скасування дії нормативно-правових актів за рішенням суду адміністративної юрисдикції є прецедентом тлумачення права судовим органом у найбільш яскраво вираженій формі. Суддівський розсуд проявляється в формі конкретизації вищестоящої норми права в тих обставинах, які регламентуються спірною нижчестоящою. Судове рішення стосовно скасування дії нижчестоящої норми права знімає протиріччя в діючому праві між конкретними нижчестоящими і загальними вищестоящими нормами в ієрархії права, що регулюють однакові суспільні відносини. Такі рішення суду є джерелом права, адже ними скасовуються або визнаються недійсними рішення суб'єкта владних повноважень, що фактично дорівнює прийняттю нової правової норми.

Судова практика як джерело права є тією частиною соціально-правового досвіду і результатів діяльності вищих судових органів та іноді нижчих судів, що виражається в офіційних актах органів судової влади (рішеннях, постановах, ухвалах, що набрали чинності і не були скасовані), які містять важливі й актуальні правові позиції обов'язкового чи переконливого характеру (судові прецеденти, ustalена судова практика та роз'яснення вищих судових органів), а також обов'язкові до

виконання приписи нормативного характеру, що містяться в рішеннях Конституційного Суду та судів загальної юрисдикції та мають наслідком втрату чинності нормативно-правових актів або їх окремих положень у зв'язку з визнанням їх неконституційними чи незаконними.

Судовий прецедент – це універсальний інститут, який, проте, має свою специфіку та різні форми прояву в англо-саксонській і романо-германській правових сім'ях. Описаний іноземний досвід дозволяє виявити такі особливості, глибше зрозуміти механізм дії судового прецеденту, оцінити переваги та недоліки цього інституту, його роль та місце в різних правових системах. Результати порівняльного аналізу англійської та континентальної моделей судового прецеденту можуть слугувати хорошою базою для формування теоретичних уявлень про цей феномен, позаяк дають можливість вивести певні закономірності і тенденції його функціонування.

На сьогодні судовий прецедент в нашій державі носить лише рекомендаційний характер, однак визнання його як офіційного джерела права, враховуючи позитивні якості, що принесе його запровадження, дасть змогу стверджувати про прогресивний розвиток правової системи України в складних інтеграційних процесах.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ КОНСТИТУЦІЙНО - ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Стецюк Н.В.

*кандидат юридичних наук, професор кафедри
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

«Зловживання правом» як суспільно-правове явище та наукова категорія не є «винаходом» сьогодення. Адже, як відомо, ще приписами Пруського земського уложення (1794 р.) було встановлено як саму заборону «шикани» безпосередньо для власників майна (т. б. «переслідування виключно злісних цілей»), так і загальні норми,